

Emlékezet és irodalom az informális tanulási térben

Módszertani megközelítés

Zágoni Balázs *A csillag és a százados* című regényéhez

Gilányi Magdolna¹

Absztrakt:

A tanulmány egy konkrét pedagógiai példán keresztül vizsgálja, miként közvetíthető a holokauszt emlékezete az oktatásban az irodalom és az informális tanulási terek összekapcsolásával. A kutatás Zágoni Balázs *A csillag és a százados* című ifjúsági regényének tanórai kereteken túli feldolgozását állítja fókuszba, rámutatva arra, hogyan egészítheti ki a narratív, tapasztalati megközelítés a formális tantervi szabályozást. A módszertan kvalitatív elemzésre épül: tantervi és tankönyvi áttekintésre, a regény pedagógiai szempontú értelmezésére, valamint egy felsőoktatási kurzus keretében, informális tanulási térhez (Holokauszt Emlékközpont) kapcsolódó feladatlapok reflektív feldolgozására. Az eredmények azt mutatják, hogy a gyermeki nézőpontú irodalmi narratíva és a vizuális forrásokra építő feladatok hatékonyan támogatják az érzelmi bevonódást, az empátikus megértést és az erkölcsi dilemmák tudatosítását. A kutatás korlátja, hogy empirikus adatfelvételre és reprezentatív mintára nem támaszkodik, megállapításai pedagógiai tapasztalatokon és kvalitatív megfigyeléseken alapulnak. Következtetésként megállapítható, hogy a bemutatott esettanulmány olyan adaptálható módszertani modellt kínál, amely a kortárs ifjúsági irodalom és az informális tanulási terek integrálásával elősegíti a holokauszt érzelmileg érzékeny, ugyanakkor pedagógiailag reflektált feldolgozását.

Kulcsszavak:

emlékezetpedagógia, holokausztoktatás, multidiszciplináris megközelítés

Emlékezet és irodalom

A holokauszt – sokszor „magyar” jelzővel ellátva, vagy „holokauszt Magyarország” szerkezetként – napjainkban a nemzeti emlékezet része, magától érte-

¹ ELTE Tanító- és Óvóképző Kar; gilanyi.magdolna@tok.elte.hu;

tődő módon kapva helyet az oktatás-nevelés folyamatában. Történelemből 7. évfolyamon tárgyalandó, s a tanórai kereteken túl az iskolai emlénapok egyike (EMMI rendelet, 2012, 3. § (2) c)). Április 16-án a holokauszt magyarországi áldozataira emlékezünk. Felidézzük, hogy 1944-ben ezen a napon kezdődött meg a Magyarországon élő zsidó közösségek tagjainak gettóba zárása.

A holokauszt átlépte a (korabeli) országhatárokat, így egyúttal az európai identitás meghatározó eleme lett. A transznacionális jelleg és a nemzeti narratívák kölcsönösen alakítják egymást: a holokauszt reprezentációja eszerint folyamatosan változik (Zombory, 2019, pp.43-46), s ez újabb és újabb szempontokat adhat a holokausztoktatás újragondolására. Jelen írásomban az informális tanulási tér és egy kortárs irodalmi mű, Zágoni Balázs *A csillag és a százados* című ifjúsági regény kapcsolatában rejlő lehetőségekre fókuszáltam.

Nem véletlenül, hiszen a holokauszt reprezentációjának egyik leggyakrabban vizsgált területe az irodalom, ahol megkerülhetetlen Theodor Adorno (1903–1969) kijelentése („Nach Auschwitz ein Gedicht zu schreiben, ist barbarisch”). A német filozófus ontológiai paradoxonjára filozófusok, szociológusok, történészek sora fogalmazta meg reflexióját (Heller, 1990). Ezek közül Kertész Imre szavait idézem: „Auschwitz után már csak Auschwitzról lehet írni”. Kertész szerint éppen az esztétikai képzelet feladata kell, hogy legyen a holokauszt valóságának megteremtése. Idézett, *A holocaust mint kultúra* című előadásában kitér ennek korlátaira (Kertész, 2010). A pártállami diktatúrában a holokausztot (egészében a második világháborút) övező mély hallgatás oka a győztes Szovjetunió szemszögének érvényesítésében keresendő (Gyáni, 2016, p. 189). E szempontból tanulságos áttekinteni a második világháborút követő évek hivatalos sajtótermékeinek tanulságait is. A Magyar Filmhíradó 1946. április 4-i adásának egyik híre népbíróági ítéletekről számolt be. A felvétel – egy évvel a második világháború lezárását követően – ezzel az összegzéssel zárult: „Büntetésükkel a demokratikus Magyarország újabb lépéseket tett a múlt teljes felszámolása felé.” (Berendik, 1946)

A múlt felszámolása, egy elnémitott társadalom születése hozzájárult a második világháború kollektív traumáinak feldolgozatlanságához a szovjet blokk országaiban. A megkésétt (rendszerváltást követően megindult) műtfeldolgozás következtében a holokauszt helye a társadalmi emlékezetben ma is folyamatos újragondolás tárgya, s ez az oktatásban is jelentős feladatként jelenik meg.

Módszertani megközelítésem egyfajta újítást fogalmaz meg a fogalmi alapú holokausztoktatással szemben. Bár a fő forrásul megjelölt kortárs ifjúsági regény (Zágoni, 2024) nem tekinthető történeti forrásnak (Kapi, 2023, p. 123), a – szakmai és nyelvi lektoráláson átesett – szöveget ugyanakkor tekinthetjük a vészkorszak eseménysorának egyfajta lenyomataként, mert – ismét Kertészt idézve – „[...] a holocaustról, erről a felfoghatatlan és áttekinthetetlen valóságról egyedül az esztétikai képzelet segítségével alkothatunk valóságos elképzelést” (Kertész, 2010).

A magyarországi holokausztot tematizáló gyermekirodalmi példák közül azokat vizsgáltam, amelyek a 12 év feletti korosztálynak szólnak. Szintén

számítottam a 7. osztályban történelemórán elsajátított tudásanyagra (Igaz, 2018; Lantos, 2024; Miklya Luzsányi, 2025; Zágoni, 2024). Zágoni (2024) regényére a következő tényezők miatt esett a választásom: (1) a cselekmény történeti ideje a vészkorszakra esik; (2) a főszereplő Herzog Dávid életkora (11–12 év) azonos a célközönségével, ami lehetővé teszi az érzelmi azonosulást; (3) a (létező) budapesti helyszínek csökkentik az idegenség érzését, s személyesebb történelmi tapasztalatot teremtenek; (4) Dávid és családja sorsán keresztül értelmezhetők a különféle reakciók, az emberi magatartás motivációi, az embermentés példái.

Az embermentésre, emberi magatartásra fókuszáló szemlélet a *Yad Vashem – The World Holocaust Remembrance Center* iránymutatásához illeszkedik. A holokausztoktatás nemzetközi gyakorlatának egyik meghatározó intézménye képzései mellett oktatási programokat, tananyagokat oszt meg az érdeklődőkkel. Az életkornak megfelelő, multidiszciplináris megközelítések között – az emberi történetek mélyebb megértése érdekében – megtalálhatók irodalmi alkotások is, elsősorban túlélők naplói, emlékiratai. Az ilyen primer forrásrészleteket a kidolgozott segédletekben rövid értelmezés követi, amely alapoz a szerző személyére, a szöveg kontextusára. Egy, a holokauszt emléknapra készült forgatókönyvben – többek között – a „magyar Anne Frank”-ként emlegetett Heyman Éva (1931–1944) naplójából vett részleteket tanulói narráció kíséri (Dear Diary, é. n.). Egy másik oktatási anyagban egy egyedülálló dokumentum kerül elő: az *Életnaplár* a Herschel család életének tükré, a tanulók számára forrás mindennapjaik rekonstruálására (Hartmann & McKayton, 2020). E két segédanyag jól példázza a Yad Vashem oktatási koncepciójának egyik meghatározó elemét:

Ki kell azonban hangsúlyoznunk, hogy a népiirtásnak, különösen a megsemmisítés részleteinek a tárgyalása felzaklathatja a 12–13 éves, kiskorú tanulókat. A tanároknak fel kell készülniük erre a kihívásra, és figyelembe kell venniük diákjaik kognitív és érzelmi befogadó képességének határait, mindezt oly módon, hogy közben megőrizték a történelmi hitelességet is. Amennyiben az oktatási program keretében fiatalabb diákokkal dolgozzuk fel a Soá témáját, nem szabad, hogy maga a népiirtás és a megsemmisítés módszerei kerüljenek a figyelem középpontjába. Ennek a korosztálynak elsősorban olyan kérdéseket kell megvizsgálnia, hogy az üldöztetés célpontjába került emberek hogyan próbáltak meg életben maradni, és hogyan birkóztak meg azokkal a rendkívül bonyolult élethelyzetekkel, melyekbe ellenségeik taszították őket (Hartmann & McKayton, 2020, p. 6).

E tapasztalaton alapuló szemlélet, vagyis a túlélési stratégiák előtérbe állítása csökkenti a tanulók túlzott érzelmi terhelésének kockázatát. Eközben a hiteles források az életkornak megfelelő értelmezést segítik elő.

Referenciapontként alkalmaztam a Yad Vashem pedagógiai koncepcióját, de megjegyzendő, hogy holokausztoktatás hangsúlyai igen eltérőek lehetnek,

miközben a tanulók reflexiója – életkori sajátosságaik következtében – más és más. A másik, nemzetközi jelenlét tekintetében kiemelkedő a washingtoni *United States Holocaust Memorial Museum*. A washingtoni intézmény oktatási koncepciója inkább a középiskolások, sőt nagyobb rész a felnőtt lakosság számára nyújt kapaszkodókat a morális felelősség megítélése kérdésében (Kovács, 2016, p. 27). Kapcsolódik a középfokú oktatásban hangsúlyos témákhoz: az emberi jogokhoz és a demokratikus értékekhez. (Kovács, 2015, p. 5).

A holokaust helye a történelemtanításban, felső tagozaton

A magyarországi oktatást-nevelést szabályozó alapdokumentumban, a (hatályos) Nemzeti alaptantervben az iskolai történelemtanulás keretein belül, az 5–8. évfolyamon tanulandó fő témakörök egyike a holokaust, a második világháború tárgyalásán belül (Nemzeti alaptanterv, 2020, p. 346). Ugyanitt a nevelési szakasz végére elsajátítandó történelmi ismeretek kiemelt fogalmai között nem látjuk, de több ponton (9–11., főként 11.) észrevehető a tartalmi kapcsolódás (Nemzeti alaptanterv, 2020, pp. 347–348). A kerettanterv a vonatkozó (17.) témakör tárgyalását 7. évfolyamra teszi: a holokaust A második világháború témakör mindössze 10 tanórájának egyike, önálló (negyedik) téma, négy altémával. A javasolt tevékenységi körök nyújtanak ötleteket ahhoz, hogy akár mélységelvű témában gondolkodjon a pedagógus. A holokaust több órán keresztül, akár projektszerű feldolgozásába bevonhatók az informális tanulási terek: a Holokaust Emlékközpont, emlékhelyek, emlékművek, sírhelyek, továbbá a személyes történelmet érintve (visszaemlékezések), a határterületek közül az irodalmi és filmfeldolgozások szerepelnek példaként (Történelem 5–8. évfolyam, 2020, pp. 25–26).

A röviden áttekintett jogszabályi keretek mellett a pedagógusi munka alapvető vonatkoztatási pontjai a taneszközök, köztük a tanulók tankönyvei. A hivatalos tankönyvjegyzék történelem tankönyvei közül az Oktatási Hivatal 7. évfolyam számára kiadott tankönyvpárjára esett a választásom, a használok magas száma miatt. Ezek a fejezetek mind strukturális, mind tartalmi szempontból követik a kerettantervben meghatározottakat: a Borhegyi Péter és Nánay Mihály szerzőpáros („A” tankönyv) – kronologikusan haladva – a zsidótörvények, koncentrációs (és megsemmisítő) táborok, gettó, deportálás fogalmakat tisztázza. A fókusz a zsidóság sorsára került, a roma holokaust a tankönyvi főszevegtől elkülönülve kapott helyet. A fejezet zárásában olvashatunk az embermentés példáiról, a háborús bűnösök felelősségre vonásáról. Anne Frank, Salkaházi Sára, Bernovits Vilma, Ocskay László és (utalásként) Sztehlo Gábor az emberi magatartás nevesített alakjai. A nyolc primer írott forrás között a személyes történelem további mementói olvashatók (1. táblázat): a négy visszaemlékezés szerzői között elsősorban (túlélő) szemtanúkat találunk (Borhegyi & Nánay, 2022, pp. 146–153).

Az Oktatási Hivatal „B” tankönyvének (Tóth, 2022) vonatkozó fejezetét (Tóth, 2022, pp. 155–162) vizsgálva más következtetésre juthatunk az írott

források kapcsán. Jellemzőek ugyanis a rövid, a tankönyvi szöveget kiegészítő, ismeretterjesztő részletek. A kapcsolatot az élő múlttal jelentékeny számú képi ábrázolás, elsősorban a portrék teremtik meg, köztük embermentők (Salkaházi Sára, Raoul Wallenberg, Reviczky Imre) fotói (1. táblázat). Az „A” tankönyvhöz hasonlóan az eseménysor bemutatása fogalmak tisztázásán alapul, amelyhez személyes példák társulnak.

Az Oktatási Hivatal tankönyvei tehát a második világháború eseménytörténetébe helyezve, deskriptív módon, a népiítés szakaszait bemutatva tárgyalják a holokausztot. A történelmi folyamatra, eseményekre fókuszáló pedagógiai modell – egy 2015-ös UNESCO-s kutatás szerint – általánosan jellemző. Más perspektívák (pl. emberi jogok, kirekesztéssel szembeni fellépés-előítéletmentesség) a tanórán kívüli tevékenységekhez kapcsolva jelennek meg (Kovács, 2016, pp. 15–16).

1. táblázat

Az Oktatási Hivatal történelem tankönyvei, 7. évfolyam.

Borhegyi & Szabados, 2022, pp. 146–153.		Tóth, 2022, pp. 155–162.
fénykép (8) → esemény (3), hely (2), személy (1) tárgy (1)	Ábrázolások	fénykép (19) → esemény (1), hely (5), személy (10), tárgy (3)
(1)	Térkép	(1)
primer (8), szekunder (3)	Írott források	primer (3), szekunder (9)

A tanulási terület kapcsán (különösen a holokausztot érintve) érdemes az eseménytörténeti fókusz tágitása, hiszen a történelem tanításán nem csupán ismeretek átadását értjük: a tantárgy értékeket közvetít, kompetenciák elsajátítására biztosít teret, feltárja a motivációkat. Utóbbi, az emberi cselekvés különféle mintáinak megismerése segítheti a tanulókat abban, hogy a későbbiekben tudatos döntéseket hozzanak. Erkölcsi és érzelmi fejlődésük a múlt sokrétű megismerésén alapul: emberi sorsokon és magatartásokon, konfliktusokon és dilemmákon (Nemzeti alaptanterv, 2022, p. 342).

A fenti áttekintés nem törekszik a holokausztra vonatkozó tantervi szabályozás teljességének bemutatására. Mégis észlelhető a didaktikai hiátus, ami az emberi tapasztalat és az erkölcsi dilemmák feldolgozásának eszközeit, módszertanát kíséri.

Irodalom és informális tanulási tér

A csillag és a százados című mű – fiktív cselekménye ellenére – az 1944 márciusa és decembere közötti időszakot a hitelesség igényével ábrázolja. Erről nemcsak (a szakmai és nyelvi) lektorálás tanúskodik, hanem olyan valóságos személyek szerepeltetése is, mint Ocskay László százados, Szíbenliszt Nándor alezredes,

Dravida Kázmérné vagy Sándor Alajos. Az emberi magatartás további példái szintén valós tapasztalatokon alapulnak (lásd az utószót), még ha személyükben nem is azonosíthatók: az írói szándék formálta őket fiktív alakokká. Összességében a regény hitelessége tehát nem az események pontos rekonstruálhatóságában, hanem az emberi tapasztalatok tipizálásában ragadható meg.

A narratív struktúra középpontjában a Herzog család – a szülők, Benjámín és Sára, valamint gyermekeik, Dávid és Noémi – áll. Sorsuk csaknem egy éven keresztül (1944. márc.–dec.) követhető nyomon: az üldöztetés csillagos, majd védett házakba kényszeríti őket, később bujkálniuk kell. Mivel az elbeszélői nézőpont elsősorban a családtagok, kiemelten pedig az olvasóközönséggel közel egykorú Dávid tapasztalataira épül, a narrátor ismeretei – a szereplők szűkülő cselekvési terével párhuzamosan – egyre korlátozottabbá válnak. A kiskamasz gondolkodásában olyan egyetemes érvényű, ugyanakkor a történelmi helyzet által meghatározott olyan kérdések jelennek meg, mint például az identitás, s vissza-visszatér a barátság problematikája Nagy Péter személyén keresztül.

Az informális tanulási tér, vagyis a Holokauszt Emlékközpont kiállítása és Zágoni (2024) regényének összekapcsolására két feladatlap készült. A feladatlapok egyike Herzog Dávid szemszögét érvényesíti, a másik a barát, Nagy Péter tapasztalatain alapul, s a regényrészleteket a Holokauszt Emlékközpont kiállításából vett anyagok teszik teljessé.

A vészorkorszak gyermekszemmel 1. – Herzog Dávid és A vészorkorszak gyermekszemmel 2. – Nagy Péter feladatlapok (1. kép) fókusza a szöveg azon pontjait emelte ki, amelyek a kirekesztés-jogfosztás különféle példáit láttatják. A feladatlapok három-három feladata számos ponton azonos elemekre épült: (1) identitás és emberi magatartás, (2) tágabb és mikrokörnyezet, (3) az informális tanulási tér, a Holokauszt Emlékközpont kiállítási anyaga: fényképek, térképek, tárgyak.

A gyermeki nézőpont (magától értetődő) első példája Herzog Dávidé. A feladatlap az alábbi idézetre alapozva kérdez rá a kirekesztés tapasztalatára:

A csillag volt az első, ami érezte vele, hogy ő más. Más, mint az utcán járókelők, más, mint az osztálytársai nagy része, és más, mint Péter. Noha ezt Péter nem érezte Dáviddal, sőt, még kedvesebb próbált lenni. De az igazat megvallva, ez kicsit zavarta Dávidot. Azt szeretete volna, ha Péter pontosan ugyanúgy viselkedik, mint eddig. (Zágoni, 2024, p. 35)

A feladat pedagógiai értéke abban rejlik, hogy a gyermeki nézőpontból megfogalmazott első kérdés (*Miért zavarhatta Dávidot Péter viselkedésének megváltozása?*) az empátikus azonosulást ösztönzi. A következőben (*Válasszatok egy-két szót, amely a jobb oldali kép és az idézet közös üzenetét fogalmazza meg!*) a vizuális forrás bevonása teret ad a tanulói válaszok sokféleségének. A Holokauszt Emlékközpont kiállítása egyik darabjának, a sárga csillagot viselő fiú portréjának a következő fénykép ad mélységet, a közösségi szintre emelt léthelyzet ábrázolásával.

Dávid egy alkalommal elgondolkozott azon, hogy a kishúga, akinek nem kell csillagot viselnie, ki fog lógni a családból. A csillag hatással volt családok sorsára. Készítsetek néhány mondatos leírást a bal oldali képről!

Ez a feladat elsősorban megfigyelésre ösztönöz, erősíti az anyanyelvi kommunikációt, így jól alkalmazható bevezető vagy ráhangoló gyakorlatként is. A kérdés nyitottsága lehetőséget teremt arra, hogy a tanulók saját tudásszintjüknek megfelelően kapcsolódjanak a jogfosztás tapasztalatához. Mindezekon túl a már említett csoportkép funkciója az is, hogy a Herzog család helyzetének változása közepette megteremtse a koherenciát az anyai nagyszülők érkezéséhez, amit idézet szemléltet.

A regényrészlet és az informális tér viszonyát tekintve hasonló észrevételeket fogalmazhatunk meg Herzog Dávid barátjának, Nagy Péternek szemszögét érvényesítő feladatlapot vizsgálva (1. kép). Nagy Péter élethelyzete, mint üldöztetésnek ki nem tett személyé, a legjobb barátjától gyökeresen eltér, éppen ezért – a közösen átéltek ellenére – más a viszonya a tapasztalt világhoz.

A fenti rövid leírás célja a feladatok mögött megbújó célrendszer láttatása. Észlelhető, hogy a feladatok sorrendje, egymáshoz kapcsolódása is része ennek, nem utolsó sorban a kitöltés helyszíne. A pilot résztvevői 2025 novemberében az ELTE Tanító- és Óvóképző Kara Informális tanulás, szakmai programokon való részvétel kurzusának tagjai (11 fő) voltak. A szeminárium a kötelezően választható kurzusok egyikeként óvodapedagógusi, tanítói részvétellel zajlott. A reflektív tanulást szóbeli visszacsatolás követte. A feladatlapok kitöltése a Holokauszt Emlékközpontban önálló kérdésfeltevésre és pedagógiai következtetések megfogalmazására ösztönözte a hallgatókat. Tudatosították az informális tanulási tér érzelmekre gyakorolt hatását, az emlékezet megőrzésének egyéni és társadalmi felelősségét. A módszertan alkalmazása további, diskurzust indító kérdéseket is felszínre hozott, különösen a feladatlap vizuális jellemzői, a szövegvilág és a kiállítási tárgyak összekapcsolhatóságával, valamint a feladatok jellegével és megfogalmazásával kapcsolatban. A felmerülő kérdések jól mutatják, hogy a holokauszt oktatása komplex pedagógiai feladat, amely folyamatos módszertani reflexiót és újragondolást igényel.

Összegzés

A holokauszt tantervi és tankönyvi feldolgozása kétségtelenül meghatározó iránymutatást nyújt a pedagógus számára, hiszen kijelöli azokat a történelmi fogalmakat, eseményeket és összefüggéseket, amelyek a korszak megértéséhez szükségesek. Ugyanakkor a téma 7. évfolyamon történő tanítása – a tanulók életkori sajátosságait és érzelmi befogadóképességét figyelembe véve – gyakran indokolja a hagyományos, elsősorban eseménytörténeti megközelítés kiegészítését más pedagógiai szemléletekkel. Az élménypedagógiai elemek bevonása lehetőséget teremt arra, hogy a tanulók személyesebb módon kapcsolódjanak a történelmi múlthoz, és a korszak tapasztalatait saját életvi-

Irodalom

- Berendik, I. (1946). Baky László és Endre László kivégzése, Mafirt Krónika 24., <https://filmhiradokononline.hu/watch.php?id=6127>
- Borhegyi, P. & Nánay, M. (2022). *Történelem 7.* Oktatási Hivatal. https://www.tankonyvkatalogus.hu/storage/pdf/OH-TOR07TA__teljes.pdf (2025.12.27.)
- Hartmann, D. & McKayton, N. (2020). Életnaptár. A Herschel család története. <https://www.yadvashem.org/yv/pdf-drupal/en/education/hungarian/tzvi-hershel/tanari-segedlet.pdf> (2025.12.30.)
- Heller, Á. (1990). Lehet-e verset írni a holocaust után? *Múlt és Jövő*, 1990, 42-46.
- Gyáni, G. (2016). A holokaust magyar emlékezete, In *A történelem mint emlék(mű)* (pp. 186-199). Pesti Kalligram. https://wesley.hu/wp-content/uploads/2018/07/gyani_gabor_a_holokaust_magyar_emlekezete_2016.pdf (2025.12.27.)
- Kapi, P. (2023). A források csoportosítása, In Kerepeszki, R. & Schrek, K. (Eds.). *Bevezetés a történettudományba és a történelemkutatás módszereibe* (pp 123-127). Kronosz Kiadó.
- Kertész, I. (2010). Hosszú, sötét árnyék. In *A holocaust mint kultúra*. Digitális Irodalmi Akadémia, https://reader.dia.hu/document/Kertesz_Imre-A_holocaust_mint_kultura-364 (2025.12.22.)
- Kovács, M. (2015). A holokaust téma oktatásához kapcsolódó helyzetelemzés és képzésfejlesztés előkészítése. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet. https://ofi.oh.gov.hu/sites/default/files/attachments/holokaust_Osszegzo_tanulmany_nemzetkozi_trendek_honlap.pdf (2026.04.04.)
- Kovács, M. (2016). Holokaustoktatás és tanártovábbképzés: a nemzetközi gyakorlat. In Forrás-Bíró, A. (Ed.), *A holokaust, az iskola és a tanár* (pp. 11-48). Oktatókutató és Fejlesztő Intézet.
- Igaz, D. (2018). *Egy fiú a csapatból*. Pagony.
- Lantos, P. (2024). *A fiú, aki nem akart meghalni*. Kolibri.
- Miklya Luzsányi, M. (2025). *Gaudiopolis, az öröm városa*. Pagony.
- Tóth, A. (2022). *Történelem 7. az általános iskolások számára*. Oktatási Hivatal. https://www.tankonyvkatalogus.hu/storage/pdf/OH-TOR07TB__teljes.pdf
- Történelem 5–8. évfolyam, Kerettanterv az általános iskola 5–8. évfolyama számára*, Oktatási Hivatal, https://www.oktatas.hu/koznevel/kerettantervek/2020_nat/kerettanterv_alt_isk_5_8 (2025.12.27.)
- Zágoni, B. (2024). *A csillag és a százados*. Móra Kiadó.
- Zombory, M. (2019). *Traumatársadalom. Az emlékezet-politika történeti-szociológiai kritikája*. Kijarat Kiadó. https://real.mtak.hu/104523/1/kijarat_TRAUMA__001_248_NYOMDAI.pdf (2025.12.22.)
- sz. n. (é. n.). Dear Diary, I Don't Want to Die: Holocaust Memorial Ceremony,

<https://www.yadvashem.org/education/educational-materials/ceremonies/diary.html> (2025.12.30.)

5/2020. (I. 31.) Korm. rendelet, A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet módosításáról, Magyar Közlöny, 17.

<https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/3288b6548a740b9c8daf918a399a0bed1985db0f/megtekintes> (2025.01.03.)

20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névválasztásáról, Wolters Kluwer,

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200020.emm> (2026.01.01.)

Memory and literature in informal learning spaces – a methodological approach to Balázs Zágoni's novel *The Star and the Captain*

This study examines, through a concrete pedagogical case, how the memory of the Holocaust can be conveyed in education by integrating literature with informal learning spaces. Focusing on the extracurricular pedagogical use of Balázs Zágoni's young adult novel *The Star and the Captain*, the research highlights how a narrative, experience-based approach can complement formal curricular frameworks. The methodology is based on qualitative analysis, including a review of curricula and textbooks, a pedagogical interpretation of the novel, and the reflective use of task sheets connected to an informal learning environment—the Holocaust Memorial Center—within the framework of a higher education course. The findings suggest that child-centered literary narratives and tasks drawing on visual sources effectively foster emotional engagement, empathetic understanding, and the awareness of moral dilemmas. A limitation of the study is that it does not rely on empirical data collection or a representative sample; its conclusions are based on pedagogical experience and qualitative observation. In conclusion, the case study offers a flexible methodological model that supports an emotionally sensitive yet pedagogically reflective approach to Holocaust education through the integration of contemporary young adult literature and informal learning spaces.

Keywords:

pedagogy of remembrance, Holocaust education, multidisciplinary approach